

Doc. dr Gordana Radović

**AGRARNI BUDŽET I AGRARNA POLITIKA
U FUNKCIJI RAZVOJA POLJOPRIVREDE I
RURALNOG RAZVOJA U REPUBLICI SRBIJI**

*Doc. dr Gordana RADOVIĆ*⁴⁸

AGRARNI BUDŽET I AGRARNA POLITIKA U FUNKCIJI RAZVOJA POLJOPRIVREDE I RURALNOG RAZVOJA U REPUBLICI SRBIJI

Rezime

Istraživanja i analize u ovom poglavlju knjige daju pregled osnovnih karakteristika agrarnog budžeta i agrarne politike kao osnovnih „poluga“ finansiranja i razvoja poljoprivrede, kao i ruralnog razvoja u prethodnom i u aktuelnom periodu u Republici Srbiji. Agrarni budžet je sastavni deo državnog budžeta od 1996. godine i zamišljen je kao siguran i trajan izvor finansiranja ove veoma značajne privredne delatnosti u Republici Srbiji. Poljoprivreda je značajna sa više aspekata. Sa aspekta radnog angažovanja stanovnika ruralnih područja, sa aspekta učešće u bruto dodatoj vrednosti, kao i sa aspekta obezbeđenja prehrambene sigurnosti stanovništva.

Kada se analizira kvantitativni aspekt agrarnog budžeta, zapaža se njegovo minorno učešće u ukupnom državnom budžetu. U periodu od 25 godina koji je analiziran u ovom poglavlju knjige, odnosno u celokupnom dosadašnjem periodu postojanja agrarnog budžeta kao instrumenta za finansiranje agrara i ruralnog razvoja u Srbiji, njegovo učešće u ukupnom državnom budžetu, pojedinačno po godinama, kao i prosečno učešće, bilo je manje od učešće poljoprivrede u stvaranju bruto dodate vrednosti. Zbog nemogućnosti da se iz agrarnog budžeta pokriju svi neophodno rashodi u tekućoj poljoprivrednoj proizvodnji, kao i zbog nedostatka kvalitetnih izvora finansiranja za razvojne potrebe agrara, koji bi bili raspoloživi na dugi rok i uz nisku kamatnu stopu, smatramo da je potrebno da se definišu i inovativni modaliteti finansiranja agrara u Republici Srbiji. U tu svrhu bilo bi značajno da se osnuje specijalizovana finansijska institucija – „specijalizovana poljoprivredna banka“, čiji bi prioritetni zadaci trebalo da budu da finansira tekuće potrebe agrara pod beneficiranim kamatama, a razvojne programe i na duži kreditni period, preko 10 godina.

Zapažamo da dominantno i kontinuirano učešće u agrarnom budžetu, u celokupnom analiziranom periodu, imaju premije za mleko. Ovaj podsticaj ima pretežno socijalnu dimenziju, jer se isplaćuje u malom iznosu velikom broju

⁴⁸ Doc. dr Gordana Radović, naučni saradnik, direktor „Dnevnik-Poljoprivrednik“ AD Novi Sad, kontakt telefon: +381 64 13 78 643; e-mail: gordana.radovic09@gmail.com.

poljoprivrednih gazdinstava. U narednom periodu potrebne je da se u agrarnom budžetu poveća učešće, odnosno iznosi sredstava za ruralni razvoj. Konkretno, potrebno je da se poveća učešće investicija u preradu i marketing poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, u razvoj biljne i stočarske organske proizvodnje, kao i mera ruralnog razvoja u smislu konkretnog poboljšanja uslova života u ruralnim područjima. Potrebno je i da se povećaju podsticaji za diverzifikaciju aktivnosti u ruralnim područjima, posebno za razvoj ruralnog turizma, koji može da bude generator razvoja ruralnih ekonomija u Republici Srbiji.

Ključne reči: agrarni budžet, agrarna politika, razvoj, poljoprivreda, ruralni razvoj, Republika Srbija.

1.UVOD

Prema kategorizaciji Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) 85% teritorije Republike Srbije su ruralna područja. U ovim područjima živi oko 40% od ukupnog broja stanovnika, što je na nivou evropskog proseka. Prema rezultatima poslednjeg popisa poljoprivrede, koji je realizovan u 2012. godini, na području Srbije ima ukupno 628.552 poljoprivrednih gazdinstava, dok ih je prema rezultatima popisa iz 2002. godine bilo 778.891. Može se zaključiti da je između dva popisa, za samo jednu deceniju, ukupan broj poljoprivrednih gazdinstava smanjen za 19%. Razlog propadanja malih poljoprivrednih gazdinstava je njihova nekonkurentnost na tržištu, ali i problem vezan za nedostatak adekvatnih i kvalitetnih izvora finansiranja.

Važno je reći i da je između dva popisa poljoprivrede promenjena i prosečna veličina poseda poljoprivrednih gazdinstava. Prema rezultatima popisa iz 2002. ona je bila 3 ha, a u 2012. godini 4,5 ha. Međutim, u oba slučaja ona je nedovoljna za ekonomičnu poljoprivrednu proizvodnju. U privatnom posedu je oko 80% od ukupne površine poljoprivrednog zemljišta u Srbiji, a u strukturi poljoprivrednih gazdinstava preovlađuju poluodrživa, odnosno 47% gazdinstava koristi do dva hektara poljoprivrednog zemljišta. Mala veličina poseda onemogućava intenziviranje poljoprivredne proizvodnje, a time i njenu produktivnost, konkurentnost, profitabilnost i akumulativnost, kao i mogućnost samofinansiranja. Stoga su neophodni kvalitetni eksterni izvori finansiranja ili finansijska podrška države u cilju razvoja poljoprivrede i drugih nepoljoprivrednih delatnosti u ruralnim područjima, odnosno u cilju sveukupnog ruralnog razvoja.⁴⁹

⁴⁹ Radović G. (2015): *Modaliteti finansiranja ruralnog turizma u Republici Srbiji*, Doktorska disertacija, Poljoprivredni fakultet, Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Univerzitet u Novom Sadu.

U skladu sa aktuelnim trendovima, u državama sa razvijenom poljoprivredom, a zahvaljujući ostvarenoj produktivnosti poljoprivredne proizvodnje, sve manji broj stanovnika ruralnih područja je uposlen u poljoprivredi. Stoga, mnogi autori u svojim istraživanjima ističu da ruralna područja postaju sve privlačnija za razvoj različitih vrsta agrobiznisa, a to omogućava razvoj „ruralne industrijalizacije“.⁵⁰ Međutim, prema rezultatima poslednjeg popisa poljoprivrede samo 78.301 ili 12,4% od ukupnog broja poljoprivrednih gazdinstava bavi se, osim poljoprivredom i drugim profitabilnim aktivnostima (DPA). Ovih gazdinstava je najmanje na području AP Vojvodine, samo 5,7%, a najviše u Šumadiji i Zapadnoj Srbiji, gde ih ima 16,7% od ukupnog broja poljoprivrednih gazdinstava.⁵¹

Stava smo da je nerazvijenost poljoprivrede i delatnosti koje su sa njom povezane, a koje bi objedinjeno mogle da podstaknu ruralni razvoj, posledica hronično veće tražnje od ponude kvalitetnih izvora finansiranja. Pod ovim izvorima podrazumevamo nepovratna novčana sredstva, subvencije, kao i kreditne plasmana sa beneficiranjem, povoljnom kamatnom stopom. Prema nalazima naših istraživanja, poljoprivredna delatnost u Srbiji, nije sposobna da se samofinansira, te joj je neophodna podrška u vidu adekvatnog modela finansiranja. Imajući u vidu dosadašnja iskustva, on nije postojao, te je problem finansiranja poljoprivredne proizvodnje poprimio razmere izuzetno ozbiljnog karaktera. To je trenutno najozbiljniji i najsloženiji problem agrara, odnosno agrarne politike.⁵²

Kako bi se shvatila suština i težina problema finansiranja poljoprivrede u Srbiji, potrebno je sagledati njegovu genezu u proteklom decenijama. Prioritetni cilj agrarne politike tokom 90-ih godina prošlog veka bio je obezbeđenje prehrambene sigurnosti. Iz navedenog razloga bili su veoma izraženi dispariteti cena poljoprivredno-prehrambenih i industrijskih proizvoda. Procenjuje se da je na ovaj način „preliveno“ iz poljoprivrede u druge privredne delatnosti oko pet milijardi američkih dolara. Za politiku cena, kao segment agrarne politike, može se reći da predstavlja najpodesnije sredstvo koje utiče na razvoj poljoprivredne proizvodnje, jer se na ovaj način određuje položaj ove privredne delatnosti u primarnoj raspodeli na tržištu.⁵³

Finansiranje agrara je bilo otežano i usled izrazito nepovoljnih razvojnih performansi ukupne privrede tokom 90-ih godina XX veka. One su bile posledica

⁵⁰ Pejanović R, Njegovan Z. (2009): *Preduzetništvo i (agro)privreda*, Poljoprivredni fakultet, Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Univerzitet u Novom Sadu.

⁵¹ Bogdanov N, Babović M. (2014): *Radna snaga i diverzifikacija prihodna na poljoprivrednim gazdinstvima u Srbiji - stanje i izazovi za politiku ruralnog razvoja*, Republički zavod za statistiku, Beograd.

⁵² Radović G. (2014): *Finansiranje poljoprivrede u Republici Srbiji*, Zadužbina Andrejević, Beograd.

⁵³ Pejanović R. (2013): *Ogledi iz agrarne i ruralne ekonomije*, Poljoprivredni fakultet, Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Univerzitet u Novom Sadu.

ekonomske blokade zemlje, dezintegracije jugoslovenskog tržišta, kao i krupnih institucionalnih promena vezanih za osnov privrednog sistema. U tom periodu su poljoprivredna gazdinstva osiromašila i ostala bez mogućnosti za ozbiljnija ulaganja u sopstvenu proizvodnju. Rešavanje ovog problema otežala je rekonstrukcija monetarnog sistema 1994. godine, kao i reforma privrednog sistema krajem XX veka i početkom XXI veka, kada se privredni sistem redefinisao i transformisao u privredni sistem zasnovan na načelima tržišne privrede.

Agrarna proizvodnja je bila izuzetno pogođena Programom rekonstrukcije monetarnog sistema, čija je realizacija otpočela 24. januara 1994. godine. Podsetimo, do tada se poljoprivreda, kao prioritena privredna delatnost, pretežno finansirala putem kredita koji su odobravani iz primarne emisije Centralne banke, uz beneficiranu kamatnu stopu. Međutim, ovi plasmani su bili „optuženi“ da su značajno podstakli hiperinflaciju, koja je kulminirala 1993. godine. Stoga se pristupilo realizaciji Programa rekonstrukcije monetarnog sistema, koji je predstavljao redefinisavanje, strukturno prilagođavanje i sanaciju finansijskog sistema, uz radikalnu izmenu ključnih ciljeva monetarne i fiskalne politike. U tom periodu uvedena je restriktivna monetarna politika, politika čvrstog budžetskog ograničenja sa izuzetno nepovoljnim posledicama na proces finansiranja poljoprivrede. Poljoprivreda je bila „prepuštena“ dejstvu tržišnih mehanizama, što nije slučaj ni u državama u kojima je ova delatnost mnogo razvijenija. U međuvremenu, problem finansiranja poljoprivrede se sve više usložnjavao usled nemogućnosti poljoprivrednih subjekata da vraćaju uzete kredite s obzirom na to da je kamatna stopa dostizala nivo i od 15% na mesečnom nivou. Ovako visoka kamatna stopa bila je posledica visoke tražnje i nedovoljne ponude „slobodnih novčanih sredstava“ na finansijskom tržištu.⁵⁴

Zbog navedenih razloga uvidelo se da je neophodno da se formira siguran i trajan izvor finansiranja poljoprivrede, te je ustanovljen agrarni budžet. Ovaj finansijski instrument postoji u svim agrarno razvijenim državama, kao i na nivou Evropske unije. Agrarni budžet je sastavni deo državnog budžeta, ali i ključni instrument za realizaciju poljoprivredne i ruralne politike u Republici Srbiji od 1996. godine. Prema nekim autorima, to je način regresiranja, a ne finansiranja agrara.⁵⁵ Početna sredstva agrarnog budžeta su bila obezbeđena iz dela javnih prihoda iz budžeta Republike Srbije za prethodnu, 1995. godinu, posebnog poreza na promet za duvanske prerađevine, alkoholna pića i primarne agrarne sirovine, odnosno na mleko, šećer, ulje i brašno, kao i iz drugih mogućih

⁵⁴ Radović G. (2009): *Modaliteti finansiranja agrara u tranzicionom periodu*, Magistarska teza, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu.

⁵⁵ Pejanović R. (2013): *Ogledi iz agrarne i ruralne ekonomije*, Poljoprivredni fakultet, Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Univerzitet u Novom Sadu.

izvora.⁵⁶ Agrarni budžet ima dva važna aspekta: kvantitativni i kvalitativni. Kvantitativni aspekt predstavlja učešće agrarnog u ukupnom državnom budžetu, a kvalitativni aspekt agrarnog budžeta se reflektuje kroz mere agrarne politike.

Cilj rada je da se analizira značaj agrarnog budžeta i agrarne politike za tekuće i razvojno finansiranja poljoprivrede, kao i ruralnog razvoja u Republici Srbiji. U tu svrhu koristi se istorijski, deskriptivni, metod analize i sinteze, kao i statistički metod. Kao izvori podataka koriste se zakoni, pravilnici i uredbe koji tretiraju oblast finansiranja poljoprivrede i ruralnog razvoja u Republici Srbiji.

2. NORMATIVNI OKVIR ZA FINANSIRANJE POLJOPRIVREDE I RURALNOG RAZVOJA UZ PODRŠKU DRŽAVE

Aktuelna državna podrška finansiranju poljoprivrede i ruralnog razvoja u Republici Srbiji zasnovana je na Zakonu o poljoprivredi i ruralnom razvoju⁵⁷ i Zakonu o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju.⁵⁸

U Zakonu o poljoprivredi i ruralnom razvoju definisani su ciljevi poljoprivredne politike i politike ruralnog razvoja, način njihovog ostvarivanja, kao i pravila za realizaciju IPARD programa. Zakonom je definisana obaveza postojanja Registra poljoprivrednih gazdinstava, evidentiranje i izveštavanje u poljoprivredi, kao i obrazovanje i nadležnost Uprave za agrarna plaćanja u okviru Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.

Zakonom o poljoprivredi i ruralnom razvoju definisana je primena finansijske (budžetske) podrške poljoprivredi u Republici Srbiji u svrhu ostvarivanja razvojnih ciljeva:⁵⁹

- (1) rasta proizvodnje i stabilnosti dohotka proizvođača;
- (2) rasta konkurentnosti uz prilagođavanje zahtevima domaćeg i inostranog tržišta i tehničko-tehnološkog unapređenja sektora poljoprivrede;
- (3) održivog upravljanja resursima i zaštite životne sredine;

⁵⁶ Vasiljević Z, Ševarlić M. (2003): *Agrarni budžet kao ekonomski instrument u tranziciji agroprivrede Srbije*, Zbornik radova: Institucionalne reforme i tranzicija agroprivrede u Republici Srbiji - Knjiga 2, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu.

⁵⁷ Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju, Službeni glasnik Republike Srbije br. 41/2009, 10/2013 – dr. zakon i 101/2016.

⁵⁸ Zakon o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju, Službeni glasnik Republike Srbije br. 10/2013, 142/2014, 103/2015, 101/2016.

⁵⁹ Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju, Službeni glasnik Republike Srbije br. 41/2009, 10/2013 – dr. zakon i 101/2016.

(4) unapređenja kvaliteta života u ruralnim područjima i smanjenja siromaštva;

(5) efikasnog upravljanja javnim politikama i unapređenja institucionalnog okvira razvoja poljoprivrede i ruralnih sredina.

Zakonom o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju⁶⁰ po prvi put su normativno definisane mere agrarne politike, odnosno kvalitativni aspekt agrarnog budžeta u Republici Srbiji. Zakonom su definisane mere agrarne politike koje će se primenjivati u narednom periodu, kao i u tom cilju propisane vrste podsticaja, načini njihove primene, vrste potencijalnih korisnika i uslova korišćenja podsticaja, kao i vođenje evidencije o podsticajima u okviru Registra podsticaja. Zakonom o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju je propisano koje mere poljoprivredne politike i politike ruralnog razvoja, za svoje područje, mogu da utvrđuju organi autonomne pokrajine i jedinica lokalne samouprave.

Vlada Republike Srbije propisuje za svaku budžetsku godinu obim sredstava, vrste i maksimalne iznose po vrsti podsticaja, u skladu sa ovim zakonom i zakonom kojim se uređuje budžet Republike Srbije. Obim sredstava agrarnog budžeta utvrđuje se u okvirima budžeta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, koji ne može da bude manji od 5% budžeta Republike Srbije za određenu godinu. Vrste podsticaja definisane aktuelnim Zakonom o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju su:

- (1) direktna plaćanja;
- (2) podsticaji za mere ruralnog razvoja;
- (3) posebni podsticaji;
- (4) kreditna podrška.

Direktna plaćanja su grupa mera agrarne politike, na osnovu kojih se finansijska sredstva direktno isplaćuju poljoprivrednim proizvođačima i čine efikasan mehanizam unapređenja produktivnosti poljoprivredne proizvodnje. Korisnik podsticaja po osnovu direktnih plaćanja za jednu kalendarsku godinu može ostvariti ukupan iznos do 10.000.000 dinara, koji se ne umanjuje. Direktna plaćanja obuhvataju: premije, podsticaje za proizvodnju i regrese.

Premije predstavljaju novčane iznose obračunate po jedinici mere (kg/lit.) koji se isplaćuju poljoprivrednim proizvođačima za isporučene poljoprivredne proizvode. Zakonom je definisano da je minimalni iznos premija za mleko 7 din/litri mleka.

Podsticaji za proizvodnju predstavljaju novčane iznose koji se isplaćuju po jedinici mere za posejan usev i višegodišnji zasad (hektar), odnosno stoku odgovarajuće vrste (grlo). Njihovom primenom doprinosi se smanjenju cene koštanja što omogućava povećanje cenovne konkurentnosti proizvođača na

⁶⁰ Zakon o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju, Službeni glasnik Republike Srbije br. 10/2013, 142/2014, 103/2015, 101/2016.

tržištu, kao i mogućnost uvećanja dobiti proizvođača. Indirektno se realizacijom ove vrste podsticaja stvaraju uslovi za unapređenje prinosa u biljnoj proizvodnji, odnosno za unapređenje rasnog sastava i povećanje stočnog fonda.

Podsticaji za biljnu proizvodnju su definisani kao:

(a) osnovni podsticaji, koji se isplaćuju po površini obradivog poljoprivrednog zemljišta;

(b) proizvodno vezani podsticaji, koji se isplaćuju po površini obradivog poljoprivrednog zemljišta, ali uz minimalno ostvareni prinos po hektaru.

Zakonom je propisano da se osnovni podsticaji ostvaruju u minimalnom iznosu do 6.000 dinara po hektaru i to za maksimalno 20 hektara obradivog poljoprivrednog zemljišta po korisniku. Korisnici zakupa državnog poljoprivrednog zemljišta nemaju pravo na ove podsticaje. Proizvodno vezani podsticaji isplaćuju se uz minimalno ostvarene prinose koje propisuje nadležno Ministarstvo.

Podsticaji u stočarstvu isplaćuju se samo za obeležena i registrovana grla, odnosno košnice pčela i prijavljene površine pod ribnjacima. Zakonom su propisani minimalni iznosi podsticaja:

- za kvalitetne priplodne mlečne krave 20.000 din/grlu;
- za krave dojilje čiste rase 20.000 din/grlu;
- za krave za uzgoj teladi za tov 5.000 din/grlu;
- za kvalitetne priplodne ovce i koze 4.000 din/grlu;
- za kvalitetne priplodne krmače 4.000 din/grlu;
- za tov junadi 10.000 din/grlu;
- za tov jagnjadi 1.000 din/grlu;
- za tov jaradi 1.000 din/grlu;
- za tov svinja 1.000 din/grlu;
- za košnice pčela iznos od 500 dinara po košnici,
- za roditeljske kokoške teškog tipa 60 din/grlu, a lakog tipa 100 din/grlu;
- za roditeljske ćurke 300 din/grlu;
- za kvalitetne priplodne matice riba šarana 500 din/grlu;
- za kvalitetne priplodne matice riba pastrmke 300 din/grlu;
- za proizvodnju konzumne ribe 7 din/kg.

Regresi su definisani zakonom kao novčani iznosi koji se u određenom procentu isplaćuju za kupljenu količinu inputa za proizvodnju, gorivo, đubrivo, seme i dr, kao i za troškove skladištenja. Realizacijom ove vrste podsticaja doprinosi se smanjenju cene koštanja proizvoda preko smanjenja varijabilnih troškova, što doprinosi povećanju cenovne konkurentnosti proizvoda na tržištu. Isplatom regresa doprinosi se i primeni odgovarajućih agrotehničkih mera u proizvodnji, smanjenju rizika od gubitaka u proizvodnji, kao i od mogućnosti odloženog plasmana proizvoda u slučaju nepovoljne tržišne situacije, sa aspekta proizvođača. To objedinjeno doprinosi povećanju produktivnosti proizvodnje, stabilnosti dohotka proizvođača, kao i očuvanju tržišne stabilnosti. Aktuelnim

Zakonom o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju definisane su sledeće vrste i iznosi regresa:

- regresi za gorivo, đubrivo ili seme isplaćuju se u minimalnom ukupnom iznosu do 6.000 din/ha za istu površinu za koju je ostvareno pravo na osnovne podsticaje za biljnu proizvodnju;
- regresi za troškove skladištenja u javnim skladištima isplaćuju se u minimalnom iznosu od 40% troškova skladištenja.

Podsticaji za mere ruralnog razvoja obuhvataju:

- (1) podsticaje za unapređenje konkurentnosti i dostizanje standarda kvaliteta;
- (2) podsticaje za očuvanje i unapređenje životne sredine i prirodnih resursa;
- (3) podsticaje za diverzifikaciju dohotka i unapređenje kvaliteta života u ruralnim područjima;
- (4) podsticaje za pripremu i sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja;
- (5) podsticaje za unapređenje sistema kreiranja i prenosa znanja.

Podsticaji za mere ruralnog razvoja sprovode se kao naknada dela troškova u određenom procentu od vrednosti pojedine vrste mere i utvrđuju se u minimalnom iznosu od 30% ukupne vrednosti pojedine vrste mere, odnosno 45% za područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi.

Podsticaji za podršku programima koji se odnose na unapređenje konkurentnosti obuhvataju podsticaje za: (a) investicije u fizičku imovinu poljoprivrednog gazdinstva; (b) uspostavljanje i jačanje udruženja u oblasti poljoprivrede; (c) investicije u preradu i marketing poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i proizvoda ribarstva; (d) upravljanje rizicima.

Podsticaji za podršku programima koji se odnose na očuvanje i unapređenje životne sredine i prirodnih resursa obuhvataju podsticaje za: (a) održivo korišćenje poljoprivrednog zemljišta; (b) održivo korišćenje šumskih resursa; (c) organsku proizvodnju; (d) očuvanje biljnih i životinjskih genetičkih resursa; (e) očuvanje poljoprivrednih i ostalih područja visoke prirodne vrednosti; (f) podršku agroekološkim merama, dobroj poljoprivrednoj praksi i drugim politikama zaštite i očuvanja životne sredine.

Podsticaji za podršku programima koji se odnose na diverzifikaciju dohotka i unapređenje kvaliteta života u ruralnim područjima obuhvataju podsticaje za: (a) investicije za unapređenje i razvoj ruralne infrastrukture; (b) unapređenje ekonomskih aktivnosti na selu kroz podršku nepoljoprivrednim aktivnostima; (c) podršku mladima u ruralnim područjima; (d) sprovođenje aktivnosti u cilju podizanja konkurentnosti u smislu dodavanja vrednosti kroz preradu, kao i za uvođenje i sertifikaciju sistema kvaliteta hrane, organskih proizvoda i proizvoda sa oznakom geografskog porekla na poljoprivrednim gazdinstvima.

Podsticaji za podršku programima koji se odnose na pripremu i sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja obuhvataju podsticaje za: (a) pripremu lokalnih strategija ruralnog razvoja; (b) sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja.

Podsticaji za podršku unapređenju sistema kreiranja i prenosa znanja obuhvataju podsticaje za: (a) razvoj tehničko-tehnoloških, primenjenih, razvojnih i inovativnih projekata u poljoprivredi i ruralnom razvoju; (b) podršku pružanju saveta i informacija poljoprivrednim proizvođačima, udruženjima, zadrugama i drugim pravnim licima u poljoprivredi.

Posebni podsticaji obuhvataju:

- (1) podsticaje za marketing-informacione sisteme u poljoprivredi;
- (2) podsticaje za uspostavljanje, razvoj i funkcionisanje sistema računovodstvenih podataka na poljoprivrednim gazdinstvima;
- (3) podsticaje za sprovođenje odgajivačkih programa, radi ostvarivanja odgajivačkih ciljeva u stočarstvu;
- (4) podsticaje za promotivne aktivnosti u poljoprivredi i ruralnom razvoju;
- (5) podsticaje za proizvodnju sadnog materijala i sertifikaciju i klonsku selekciju.

Kreditna podrška je vrsta podsticaja kojom se poljoprivrednim gazdinstvima omogućava olakšani pristup korišćenju kredita, kao izvoru finansiranja, a u cilju povećanja konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje.

Zakonom o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju propisano je da pravo na podsticaje imaju poljoprivredna gazdinstva, koja su upisana u Registar poljoprivrednih gazdinstava, jedinice lokalne samouprave, kao i drugi poljoprivredni subjekti. U citiranom zakonu je definisano da je porodično poljoprivredno gazdinstvo osnovni oblik organizovanja poljoprivredne proizvodnje. U zavisnosti od svoje ekonomske snage porodično poljoprivredno gazdinstvo može biti: komercijalno porodično poljoprivredno gazdinstvo i nekomercijalno porodično poljoprivredno gazdinstvo. Komercijalno porodično poljoprivredno gazdinstvo je tržišno usmereno, a nekomercijalno porodično poljoprivredno gazdinstvo nije tržišno usmereno. Nosilac nekomercijalnog poljoprivrednog gazdinstva je korisnik penzije ostvarene po osnovu poljoprivredne proizvodnje.⁶¹ Citiranim zakonom je propisano da su korisnici podsticaja dužni da namenski koriste sredstva podsticaja, kao i da se pridržavaju propisa kojima se uređuju standardi kvaliteta životne sredine, zaštita javnog zdravlja, zaštita zdravlja životinja i biljaka, zaštita dobrobiti životinja i zaštita poljoprivrednog zemljišta.

⁶¹ Zakon o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju, Službeni glasnik Republike Srbije br. 10/2013, 142/2014, 103/2015, 101/2016.

Poljoprivredna politika i politika ruralnog razvoja u Republici Srbiji realizuju se putem Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja 2014-2024⁶², Nacionalnog programa za poljoprivredu 2018-2020⁶³ i Nacionalnog programa za ruralni razvoj 2018-2020⁶⁴, kao i IPARD programa. Strategijom poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014-2024. godina, određeni su dugoročni pravci razvoja poljoprivrede, koji podrazumevaju uspostavljanje tržišne ekonomije, povećanje profitabilnosti poljoprivrede Republike Srbije, kao i brigu o razvoju ruralnih oblasti.⁶⁵ Međutim, aktuelna Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja kao prevashodni izvor finansiranja podrazumeva agrarni budžet, koji je "nedovoljan za tekuće i razvojne potrebe agrara".⁶⁶

3. AGRARNI BUDŽET

Agrarni budžet je od 1996. godine u Republici Srbiji ključni instrument za realizaciju agrarne i ruralne politike. Takođe, „agrarni budžet je zajednički i konsolidovani oblik državne podrške poljoprivredi, koja se sprovodi putem subvencionisanja poljoprivredne proizvodnje“.⁶⁷ Kao vid podrške poljoprivredi postoji u svim agrarno razvijenim državama, ali i u okviru objedinjenog budžeta Evropske unije. Njegova funkcija je da finansira tekuću poljoprivrednu proizvodnju, ali i da omogući razvoj ove privredne delatnosti, kao i ukupni ruralni razvoj, odnosno razvoj ruralnih područja.

Sredstva agrarnog budžeta u prvoj godini njegovog postojanja, u 1996. godini, bila su veoma skromna i iznosila su samo jednu milijardu dinara. Planovi za plasman ovih sredstava bili su vezani za obezbeđivanje podsticajnih sredstava za prioritetne potrebe poljoprivrede, kao i za revitalizaciju sela, te sredstva za obezbeđivanja rada stručnih poljoprivrednih službi. Namera je bila da se agrarni budžet vremenom uvećava, odnosno da se povećava finansijska podrška države razvoju poljoprivrede. Samo uz značajnu finansijsku podršku države može da se

⁶² Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014-2024, Službeni glasnik Republike Srbije br. 85/2014.

⁶³ Nacionalni program za poljoprivredu za period 2018-2020, Službeni glasnik Republike Srbije br. 120/2017.

⁶⁴ Nacionalni program za ruralni razvoja za period 2018-2020, Službeni glasnik Republike Srbije br. 120/2017.

⁶⁵ Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014-2024, Službeni glasnik Republike Srbije br. 85/2014.

⁶⁶ Radović G. (2020): *Analiza agrarne politike u Srbiji s kraja 20. i početka 21. veka sa aspekta finansiranja*, Zbornik Matice srpske za društvene nauke, br. 175 (3/2020), str. 361-372.

⁶⁷ Pejanović R, Radović G, Tomaš M, Maksimović G, Krajnović G, Jelić V. (2010): *Agricultura budget as a form of financing agriculture in the Republic of Serbia*, Contemporary agriculture, Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Volumen 59, No 1-2/2010, str. 206-2013.

obezbedi rast produktivnosti, ekonomičnosti, rentabilnosti, odnosno konkurentnosti domaće poljoprivrede, te da se obezbedi adekvatna snabdevenost tržišta poljoprivredno-prehrambenim proizvodima, kao i sveukupni ruralni razvoj.

Tabela 1. Učešće agrarnog budžeta u ukupnom državnom budžetu i učešće poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u bruto dodatoj vrednosti 1996-2020.

Godina	Ukupan državni budžet (u mil. RSD)	Agrarni budžet (u mil. RSD)	Učešće agrarnog budžeta u ukupnom državnom budžetu (%)	Udeo poljoprivrede, šumarstva i ribarstva bruto dodatoj vrednosti (BDV) (%)
1996.	10.240,2	900,0	8,3	19,5
1997.	13.821,0	828,9	6,0	19,3
1998.	16.807,5	975,3	5,8	18,3
1999.	17.640,7	878,2	5,0	21,4
2000.	32.702,4	1.823,4	5,6	18,2
2001.	127.339,9	3.940,1	3,1	17,5
2002.	177.600,0	7.640,0	4,3	12,9
2003.	271.800,0	10.990,0	4,0	11,1
2004.	329.300,0	20.140,0	6,1	13,2
2005.	432.900,0	18.980,0	4,4	9,9
2006.	505.820,1	27.543,9	5,4	9,3
2007.	595.517,8	26.095,8	4,4	8,6
2008.	695.959,1	32.895,4	4,7	8,9
2009.	719.854,1	26.690,4	3,7	8,0
2010.	825.884,9	31.577,9	3,8	8,5
2011.	824.575,9	33.676,0	4,1	9,1
2012.	829.596,4	40.876,7	4,9	7,5
2013.	965.699,5	44.699,5	4,6	7,9
2014.	929.902,0	45.427,2	4,9	7,7
2015.	924.382,6	45.308,2	4,9	6,7
2016.	997.427,6	40.465,7	4,1	6,8
2017.	1.092.883,5	43.787,6	4,0	6,0
2018.	1.178.448,4	44.109,2	3,7	6,3
2019.	1.292.640,3	54.614,7	4,2	6,0
2020.	1.314.521,0	56.067,9	4,3	*
PROSEČNO UČEŠĆE:			4,7	-

Izvor: Zakoni o budžetu RS 1996-2020; Republički zavod za statistiku, www.stat.gov.rs.

Kalukacija autorke.

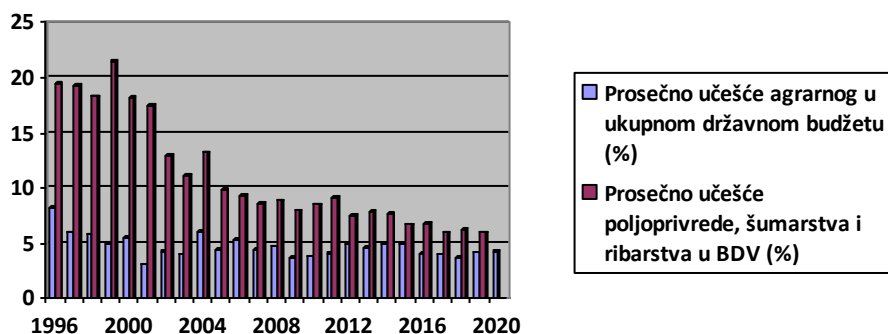
Kvantitativna aspekt agrarnog budžeta predstavlja njegovo učešće u ukupnom budžetu Republike Srbije po pojedinim godinama. Republička vlada, na predlog Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, a u skladu sa Zakonom o budžetu Republike Srbije, svake godine utvrđuje visinu agrarnog

budžeta. Iznosi agrarnog i državnog budžeta, kao i učešće agrarnog u ukupnom državnom budžetu Republike Srbije u periodu 1996-2020. godina prikazani su u tabeli broj 1. Takođe, u ovoj tabeli je predstavljeno i učešće poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u stvaranju bruto dodate vrednosti po pojedinim godinama u analiziranom periodu.

Na osnovu prikazanih podataka u tabeli broj 1 može se konstatovati da je prosečno učešće agrarnog u ukupnom državnom budžetu, u proteklih 25 godina, koliko postoji ovaj finansijski instrument u Srbiji, bilo samo 4,7%. Učešće je bilo najveće u prvoj godini primene agrarnog budžeta, a od 2000. godine, sa pojedinačnim odstupanjima, učešće agrarnog u državnom budžetu ima trend pada. Može se konstatovati da, iako je Zakonom o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju⁶⁸ propisano da učešće agrarnog u ukupnom državnom budžetu ne može biti ispod 5%, to je ipak evidentno u periodu od 2013, odnosno od prve godine po usvajanju navedenog Zakona.

Na osnovu podataka predstavljenih u tabeli broj 1 može se konstatovati i da učešće poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u stvaranju bruto dodate vrednosti (BDV) konstantno pada od 2011. godine. Međutim, važno je istaći značaj rasta poljoprivredne proizvodnje na ublažavanje pada bruto domaćeg proizvoda (BDP) u kriznim godinama. To je bio slučaj u 2020. godini kada su usled ekonomske krize uslovljene pandemijom COVID 19 skoro sve privredne delatnosti u Republici Srbiji, izuzev poljoprivrede, zabeležile pad.

Grafikon broj 1. Učešće agrarnog budžeta u državnom budžetu i učešće poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u BDV u periodu 1996-2020.

Izvor: Zakoni o budžetu RS 1996-2020; Republički zavod za statistiku, www.stat.gov.rs.

⁶⁸ Zakon o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju, Službeni glasnik Republike Srbije br. 10/2013, 142/2014, 103/2015, 101/2016.

Prosečno učešće agrarnog u ukupnom budžetu Republike Srbije u celokupnom dosadašnjem periodu, zaključno sa 2013. godinom, bilo je, prema kalkulaciji autorke, skoro tri puta manje u odnosu na učešće poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u bruto dodatoj vrednosti (izraženoj u tekućim cenama). Mišljenja smo da navedeni podaci predstavljaju i suštinu problema finansiranja poljoprivrede u Republici Srbiji. Reč je o neadekvatanom odnosu između izdvajanja iz državnog budžeta u cilju ulaganja u poljoprivredu i doprinosa poljoprivrede kreiranju bruto dodate vrednosti na nivou države.⁶⁹ Većina agroekonomista je stava da bi u Republici Srbiji bilo optimalno da sredstva agrarnog budžeta učestvuju sa oko 10% u ukupnom državnom budžeta, što je činjenično utemeljeno u važnosti poljoprivrede za nacionalnu privredu.

Primer Republike Slovenije može da posluži kao ugledni primer u pogledu kontinuiranog rasta učešća agrarnog u ukupnom državnom budžeta u tranzicionom periodu. Republika Slovenija je država koja je izvela najbržu i po ocenama eksperata najuspešnijiu tranziciju. Agrarni budžet je u periodu tranzicije, odnosno u periodu od 1996. do 2003. godine, povećan sa 65,521 miliona evra na 231,132 miliona evra ili za oko 3,5 puta. Navedeno je omogućilo jačanje ekonomskog položaja poljoprivrede, kao i konkurentnosti ove privredne delatno uoči priključenja Slovenije Evropskoj uniji. Takođe, i nakon pristupanja, agrarni budžet je beležio kontinuiran, postepen i stabilan rast. Primera radi, u 2004. godini iznosio je 273,302 miliona evra, a u 2009. godini 479,220 miliona evra. Posmatrano u celini budžet za podršku poljoprivredi je u periodu od 1996. do 2010. godine uvećan za oko sedam puta. Stoga se može zaključiti da „kontinuiran rast sredstava izdvojenih iz budžeta Republike Slovenije za poljoprivredu u periodu tranzicije 1996–2003. godine, kao i po pristupanju ove države Evropskoj uniji 2004–2010. godine, svedoči o potrebi da se kroz značajna ulaganja poljoprivredna proizvodnja osavremeni, da se ostvare veći prinosi, kao i da se ova proizvodnja realizuje uz poštovanje svih standarda Evropske unije, kako bi slovenački poljoprivredno-prehrambeni proizvodi bili konkurentni na „evropskoj pijaci“.⁷⁰

Agrarni budžet osim kvantitativne, ima i veoma važnu kvalitativnu dimenziju, jer predstavlja ključni instrument za implementaciju mera agrarne politike. Potrebno je istaći da je agrarna politika u Republici Srbiji u skoro celokupnom dosadašnjem periodu prolazila kroz nagle i nekonzistentne promene, koje su se odrazile i na strukturne promene agrarnog budžeta.

⁶⁹ Radović G. (2014): *Finansiranje poljoprivrede u Republici Srbiji*, Zadužbina Andrejević, Beograd.

⁷⁰ Radović G. (2011): *Model tranzicije slovenačke poljoprivrede*, Škola biznisa, Br. 1/2011, str. 101-113.

4. AGRARNA POLITIKA

Agrarna politika je deo ekonomske politike jedne države kojom se usmerava razvoj agrara u okviru odabranog modela privrednog razvoja. Agrarna politika se sastoji od ekonomskih, organizaciono-administrativnih, tehničko-tehnoloških, kao i mera zemljišne politike. Ekonomske mere obuhvataju politiku cena, investicionu, kreditnu, poresku, izvozno-uvoznju, kao i politiku osiguranja poljoprivrede. Ekonomske mere su najvažniji segment agrarne politike i ukoliko nisu adekvatne mogu da dovedu do nepovoljnog ekonomskog i finansijskog položaja poljoprivrede i poljoprivrednih subjekata. Ekonomski položaj poljoprivrede u Srbiji, u periodu nakon Drugog svetskog rata do početka tranzicionog perioda, kontinuirano se pogoršavao usled primenjene politike depresiranih cena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.⁷¹

Teorijski posmatrano postoje tri koncepta agrarne politike. To su: protekcionistički, liberalni i koncept održivog razvoja poljoprivrede.⁷² Protekcionistički koncept karakteriše „zaštitini“ položaj države u cilju razvoja i zaštite domicilne poljoprivrede od inostrane konkurencije. Liberalni koncept je potpuna suprotnost prethodno navedenom konceptu, i karakteriše ga slobodno formiranje cena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda na tržištu, liberalizovan uvoz, odnosno potpuno slobodno delovanje tržišnih mehanizama u sferi poljoprivrede. Konceptu održivog razvoja poljoprivrede je cilj savremeni razvoj ove privredne delatnosti i u okviru njega je težište na razvoju multifunkcionalne poljoprivrede, na ruralnom razvoju i razvoju poljoprivrede zasnovanom na poštovanju zaštite životne sredine.

Multifunkcionalnost poljoprivrede se, prema ovom konceptu, ogleda u sintezi nekoliko funkcija. Funkcije održivog ruralnog razvoja, ekološke, ekonomske, socijalne, prehrambene i kulturne funkcije, kao i funkcije podrške razvoju turizma.⁷³ Koncept održivog ruralnog razvoja poljoprivrede je u skladu sa modernim evropskim modelom razvoja poljoprivrede i dugoročno je najbolji koncept agrarne politike. Osnovni ciljevi ovog koncepta se odnose na: održivo gazdovanje resursima, proizvodnja zdravstveno-bezbedne hrane, obezbeđenje ruralnog razvoja i primerenog životnog standarda stanovništvu u ruralnim

⁷¹ Radović G. (2014): *Finansiranje poljoprivrede u Republici Srbiji*, Zadužbina Andrejević, Beograd.

⁷² Pejanović R. (2007): *Stranputice i putevi naše agrarne politike*, Savremeni farmer, Br. 8, str. 7-24.

⁷³ Pejanović R, Njegovan Z. (2009): *Preduzetništvo i (agro)privreda*, Poljoprivredni fakultet, Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Univerzitet u Novom Sadu.

sredinama, podizanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje, kao i obezbeđenje prehrambene sigurnosti stanovništva.⁷⁴

U Srbije je protekcionistički koncept agrarne politike bio zastupljen u predtranzicionom, kao i na početku tranzicionog perioda 90-ih godina XX veka. Ovaj koncept je nerealan iako odgovara najvećem broju proizvođača. Takođe, dugoročno je neproduktivan, uz udaljavanje Srbije od međunarodnih integracija. Ministarstvo poljoprivrede Republike Srbije uvelo je tokom 2003. godine potpuno liberalan koncept agrarne politike, koji je veoma brzo proizveo negativne efekte na domaću poljoprivredu, jer je ona bila izložena nemilosrdnoj inostranoj konkurenciji. S obzirom na to da domaći proizvođači hrane nisu bili ravnopravan konkurent inostranim, ubrzo su počele da se uvode dodatne zaštitne mere i povećavaju podsticaji poljoprivrednoj proizvodnji, a time je domicilna agrarna politika počela da odstupa od potpuno liberalnog koncepta. Republička vlada je u Nacionalnoj strategiji privrednog razvoja Srbije za period 2006-2012. godina definisala koncept agrarne politike zasnovan na održivom razvoju, ali poljoprivreda nije bila „na potrebnom nivou ekonomske razvijenosti da bi mogla da uđe u ovu, višu fazu razvoja.“⁷⁵

Dakle, mere agrarne politike u Srbiji su se u prošlosti menjale u skladu sa razvojnim ciljevima privrede i poljoprivrede, ali i u skladu sa karakterom privrednog i političkog sistema, kao i u skladu sa međunarodnim ekonomskim i političkim položajem zemlje. U periodu nakon Drugog svetskog rata merama agrarne politike podržavani su poljoprivredni subjekti koji su bili u društvenoj svojini, dok za porodična poljoprivredna gazdinstva nije postojala podrška u merama agrarne politike.⁷⁶

4. 1. Mere agrarne politike u prethodnom periodu

U setu mera agrarne politike u periodu od 1996. do 2003. godine, premije za mleko, premije za biljnu proizvodnju i regresi za priplodnu stoku bili su aktuelni u celokupnom analiziranom periodu. Međutim, dominantno učešće u strukturi agrarnog budžeta imale su premije za mleko. Ova mera agrarne politike imala je, pre svega, socijalnu dimenziju s obzirom na to da su premije isplaćivane svim proizvođačima, bez obzira na količinu isporučenog mleka.

⁷⁴ Pejanović R, Njegovan Z. (2011): *Principi ekonomije i agrarne politike za studente smeru organske proizvodnje*, Poljoprivredni fakultet, Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Univerzitet u Novom Sadu.

⁷⁵ Radović G. (2020): *Analiza agrarne politike u Srbiji s kraja 20. i početka 21. veka sa aspekta finansiranja*, Zbornik Matice srpske za društvene nauke, br. 175 (3/2020), str. 361-372.

⁷⁶ Božić D, Bogdanov N, Ševarlić M. (2011): *Ekonomika poljoprivrede*, Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu, str. 290.

Na osnovu podataka prikazanih u tabeli broj 2 može se konstatovati da su premije za mleko imale najmanje učešće u strukturi agrarnog budžeta u 2003. godini, 27,5%, a najveće u 2000. godini, 47,4%. Nedostatak ove mere agrarne politike bio je u tome što su premije za mleko isplaćivane prerađivačima, a ne direktno proizvođačima. To je imalo za posledicu da su oni sa zakašnjenjem, dobijali ovaj podsticaj za proizvodnju.

Tabela 2. Mere agrarne politike i struktura agrarnog budžeta 1996-2003. (u %)

Mere agrarne politike	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.
Premije za mleko	28,0	28,0	34,7	34,6	47,4	45,4	33,7	27,5
Premije za biljnu proizvodnju	17,2	17,2	5,8	7,7	-	16,7	15,0	23,8
Regresi za priplodnu stoku	6,3	6,3	8,6	4,8	4,0	2,7	2,8	2,5
Revitalizacija sela	10,0	10,0	7,4	6,7	5,1	-	-	-
Poljoprivredne službe	-	2,0	2,4	2,2	2,2	1,2	1,4	1,1
Mere za unapređenje stočarstva	-	4,0	6,8	6,2	7,3	2,9	1,9	1,4
Zdravstvena zaštita životinja	-	8,0	8,9	8,1	8,4	15,7	11,9	9,9
Unapređenje poljoprivrednog zemljišta	-	3,7	3,6	2,5	1,1	0,8	0,8	0,9
Podsticanje podizanja zasada	-	-	-	-	-	-	1,8	1,3
Subvencije za kupovinu pšenice	-	-	-	-	-	-	5,6	2,0
Proširenje poseda i popravka zemljišta	-	-	-	-	-	-	-	5,9
Podsticanje izvoza polj. prehran. proizvoda	-	-	-	-	-	-	-	4,3
Šumarstvo i lovstvo	-	3,0	3,4	8,6	8,4	2,5	1,8	-
Višenamensko korišćenje voda	-	14,0	14,7	14,7	12,4	7,9	18,6	18,0
Druge obaveze utvrđene zakonom	38,5	3,8	3,6	3,8	3,6	4,1	4,8	1,3

Izvor: Bogdanov N.(2007): Mala ruralna domaćinstva u Srbiji i ruralna nepoljoprivredna ekonomija, MPŠV RS, UNDP, Beograd.

Na osnovu podataka prikazanih u tabeli broj 2 može se konstatovati da je u okviru mera agrarne politike, u posmatranom periodu, u strukturi agrarnog

budžeta posle premija za mleko, najveće učešće su imale premije za biljnu proizvodnju. One su, pre svega, bile namenjene za izmenu setvene strukture u korist industrijskog bilja. Skoro u celokupnom analiziranom periodu kontinuirano su bile na snazi: mere za unapređenje stočarstva, za zdravstvenu zaštitu životinja, za unapređenje poljoprivrednog zemljišta, za višenamensko korišćenje voda, kao i podrška poljoprivrednim stručnim službama.

Agrarna politika se početkom XXI veka iz protekcionističke naglo transformisala u liberanu. To je "ostavilo nesagledive negativne posledice na poljoprivredu, koje su se, pre svega, reflektovale kroz nerešen problem finansiranja ove privredne delatnosti".⁷⁷

U Republici Srbiji u 2004. godini došlo je do promena u agrarnoj politici. Tada su uvedene mere koje favorizuju tržišno privređivanje, a što se odrazilo i na strukturu agrarnog budžeta. U navedenoj godini uvedeni su podsticaji za razvoj tržišta poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, podsticaji za ruralni razvoj, kao i podsticaji u cilju razvoja kreditiranja poljoprivrede. Premije za mleko su zadržane u strukturi agrarnog budžeta, ali je njihovo učešće bilo znatno manje. Promenjen je i način njihove isplate, tako da su se one direktno isplaćivale poljoprivrednim proizvođačima, a ne prerađivačima, kao u prethodnom periodu. Od 2004. godine uvedena je i obavezna registracija poljoprivrednih gazdinstava i od tada su pravo na podršku iz agrarnog budžeta imala samo registrovana poljoprivredna gazdinstva. Međutim, uočeno je veoma teško prilagođavanje poljoprivrednih proizvođača aktuelnim merama, počev od neradog registrovanja gazdinstava, do nemogućnosti da sami pripreme neophodnu veoma komplikovanu dokumentaciju za dobijanje kredita. Tokom 2005. godine ukidaju se premije za osnovne ratarske kulture, a premira se samo proizvodnja hmelja, duvana, uljane repice i tikve. Regresiranje nabavke sadnog materijala, mineralnog đubriva i nafte, pored kreditnih sredstava i podsticaja za ruralni razvoj postaje osnovni oblik podrške države poljoprivrednim proizvođačima.⁷⁸

Set mera agrarne politike u periodu 2004-2006. činile su mere predstavljene u tabeli broj 3. Mere podrške proizvodnji i tržištu imale su najveće učešće u strukturi agrarnog budžeta u 2004. godini (55%). U ovoj godini mere podsticanja ruralnog razvoja činile su 20,1%, a troškovi stručnih i javnih usluga 24,9% agrarnog budžeta. U sledećoj, 2005. godini, uvedena je nova mera, koja se odnosila na kreditnu podršku poljoprivrednim proizvođačima i ona je u inicijalnoj godini činila 13,6% agrarnog budžeta. Na mere usmerene za podsticanje proizvodnje i tržišta i dalje je odlazila polovina agrarnog budžeta, troškovi stručnih i javnih usluga činili su 30%, a podsticaji ruralnom razvoju svega 6,4% agrarnog budžeta. Mere podsticajne kreditne politike povećale su svoje učešće u strukturi agrarnog budžeta u 2006. godini i to na 20,7%, dok su mere podrške proizvodnji i tržištu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda

⁷⁷ Pejanović R, Radović G. (2011): *Agrarna politika u Republici Srbiji u periodu tranzicije*, Ekonomija teorija i praksa, Vol. 4, Br. 1/2011, str. 29-38.

⁷⁸ Radović G. (2014): *Finansiranje poljoprivrede u Republici Srbiji*, Zadužbina Andrejević, Beograd.

smanjile učešće na 38,1%. Mere podsticanja ruralnog razvoja činile su svega, 5,1%, a učešće troškova stručnih i javnih usluga povećano je na 36,1% agrarnog budžeta. Rast ovih troškova bio je uslovljen potrebom izgradnje domaćih agrarnih institucija u cilju implementacije modela podrške agraru koji se primenjuje u Evropskoj uniji.

Tabela 3. Struktura mera agrarne politike i agrarnog budžeta 2004-2006. (u %)

MERE AGRARNE POLITIKE	2004.	2005.	2006.
Mere podrške tržištu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda	55,0	50,0	38,1
Mere podrške ruralnom razvoju	20,1	6,4	5,1
Mere podsticanja kreditne politike	-	13,6	20,7
Stručne i javne usluge	24,9	30,0	36,1

Izvor: *Sinđić V. (2007): Dinar za razvoj, poslovanje, konkurentnost, Poljoprivreda, str.21.*

Beneficirani sistem kreditiranja registrovanih poljoprivrednih gazdinstava uspostavljen je 2004, a počelo se sa njegovom primenom 2005. godine. Ova mera je uvedena u cilju obezbeđenja finansijske podrške poljoprivrednicima, koji često zbog neposedovanja „kreditne istorije“ nisu imali mogućnost pristupa kreditnom tržištu. Beneficirano kreditiranje uz podršku Ministarstva poljoprivrede doprinelo je delimičnom rešavanju problema finansiranja poljoprivrede. Model subvencionisanog kreditiranja domaće poljoprivrede u prethodnom periodu se često i naglo menjao, što je zbunjivalo poljoprivrednike i onemogućavalo im da kvalitetno planiraju proizvodnju.⁷⁹

Tabela 4. Struktura mera agrarne politike i agrarnog budžeta 2007-2009. (u %)

MERE AGRARNE POLITIKE	2007.	2008.	2009.
Mere direktne podrške za tržište i proizvođače	78,4	79,5	68,2
Mere strukturalnog i ruralnog razvoja	16,0	9,4	9,5
Opšte mere u vezi sa poljoprivredom	2,1	1,6	3,5
Razne mere poljoprivredne politike	2,7	8,8	18,2
Ostali transferi, uključujući i administrativne troškove	0,8	0,7	0,6

Izvor: *Van Berkum, S, Bogdanov N. (2012): Serbia on the Road to EU Accession: Consequences for Agricultural Policy and the Agrifood Chain, CABI International, Oxfordshire, UK, p. 129.⁸⁰*

Kalkulacija autorke.

⁷⁹ Radović G. (2015): *Modaliteti finansiranja ruralnog turizma u Republici Srbiji*, Doktorska disertacija, Poljoprivredni fakultet, Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Univerzitet u Novom Sadu.

⁸⁰ Van Berkum, S, Bogdanov N. (2012): *Serbia on the Road to EU Accession: Consequences for Agricultural Policy and the Agrifood Chain*, CABI International, Oxfordshire, UK, p. 129

U strukturi agrarnog budžeta, u periodu od 2007. do 2009. godine, najveće učešće su imale mere direktne podrške tržištu i proizvođačima, a po značaju slede mere strukturalnog i ruralnog razvoja (tabela broj 4).

Tabela 5. Struktura mera agrarne politike i agrarnog budžeta u 2010. (u %)

VRSTE MERA AGRARNE POLITIKE	(%)
1. NEPOSREDNI PODSTICAJI	81,1
1.1. Regresiranje poljoprivredne proizvodnje	59,0
1.2. Regresiranje inputa u poljoprivrednoj proizvodnji	15,8
1.3. Genetsko unapređenje stočarstva	3,5
1.4. Podrška osiguranju u poljoprivredi	0,4
1.5. Premije za mleko	2,3
1.6. Podrška unapređenju pčelarske proizvodnje	0,1
2. STRUKTURNI PODSTICAJI	10,9
2.1. Mere ruralnog razvoja	9,9
2.1.1. Povećanje konkurentnosti kroz invest. u polj. Gazdinstva	1,0
2.1.1.1. Investicije u gazdinstva u proizvodnji mleka	1,0
2.1.1.2. Investicije u gazdinstva u proizvodnji mesa	0,5
2.1.1.3. Investicije u gazdinstva u proizvodnji voća	1,9
2.1.1.4. Investicije u gazdinstva u proizvodnji povrća	1,5
2.1.1.5. Investicije u gazdinstva u proizvodnji žitarica, industrijskog bilja i investicije za nabavku osnovnog stada	3,3
2.1.1.6. Podsticanje podizanja matičnih zasada voća, vinove loze i hmelja	0,1
2.1.1.7. Podsticanje krčenja zagađenih vinograda (eradikacija)	0,1
2.1.2. Investicije u prerađivačke kapacitete za proizvodnju mesa i mleka	1,5
2.2. Podrška sprečavanju štetnih uticaja inteziv.polj. na biodiverzitet i očuvanje anim.genet.resursa	0,1
2.2.1. Podrška razvoju organske proizvodnje	0,0
2.2.2. Podrška očuvanje genetičkih resursa domaćih životinja	0,0
2.3. Podrška investicijama za diverzifikaciju aktivnosti na selu	0,9
2.3.1. Podrška aktivnosti na razvoju nepoljoprivrednih aktivnosti na selu	0,4
2.3.2. Podrška aktivnostima usmerenim na stvaranje proizvoda sa većom dodatom vrednošću	0,5
3. TRŽIŠNI PODSTICAJI	3,8
3.1. Mere podsticanja izvoza	3,5
3.2. Podrška skladištenju poljoprivrednih proizvoda u javnim skladištima.	0,3
4. INSTITUCIONALNE MERE	4,2
4.1. Edukacija menadžera u zadrugama	0,0
4.2. Kompenzacioni fond	0,2
4.3. Međunarodna saradnja i obaveze	0,2
4.4. Stručne poljoprivredne službe	0,8
4.5. Mere i akcije u poljoprivredi i naučno-istraživačka aktivnost	0,2
4.6. Mere unapređenja u stočarstvu (selekcija)	0,7
4.7. Organizacija i jačanje kapaciteta mreža za ruralni razvoj	0,2
4.8. Subvencionisanje kamata po odobrenim kreditima	1,5
4.9. Vinogradarski registar	0,1
4.10 Procedure za geografsko poreklo	0,0
UKUPNO 1 + 2 + 3 + 4	100,0

Izvor: Božić D, Bogdanov N, Ševarlić M. (2011): *Ekonomika poljoprivrede, Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu, str. 353.*

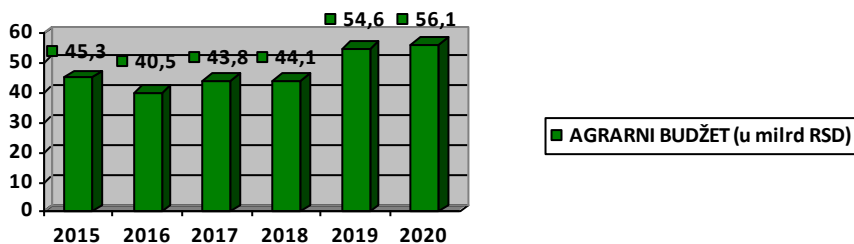
Analizom podataka o strukturi agrarnog budžeta (tabela broj 5) može se zaključiti da su i u 2010. godini dominantno učešće (84,9%) u agrarnom budžetu imale mere direktne podrške poljoprivrednim proizvodima i tržištu. Učešće strukturnih podsticaja, usmerenih u cilju ruralnog razvoja i diverzifikacije aktivnosti na selu, bilo je 10,9%, a podsticaji u cilju razvoja institucija imali su učešće od 4,2% u agrarnom budžetu.

Mišljenja smo da je u cilju razvoja poljoprivrede u Republici Srbiji potrebno da se u narednom periodu poveća kvantitativno učešće agrarnog budžeta u ukupnom državnom budžetu. Takođe, potrebno je u pogledu kvalitativnog aspekta agrarnog budžeta, da sve veće učešće imaju podsticaji, odnosno podrška ruralnom razvoju. Ruralni razvoj bi omogućio razvoj ruralne ekonomije, povećanje zaposlenosti, a time bi se i smanjile migracije iz ruralnih u urbana područja. Dakle, promena kvalitativnog aspekta agrarnog budžeta omogućila bi "stvaranje preduslova za ravnomerniji ruralni i regionalni razvoj, ali i harmonizaciju domicilne agrarne politike sa CAP-om Evropske unije."⁸¹

4.2. Aktuelne mere agrarne politike

U cilju analize aktuelnih mera agrarne politike, odnosno kvalitativnog aspekta agrarnog budžeta, potrebno je prvo sagledati njegov kvantitativni aspekt, koji je predstavljen na grafikonu broj 2.

Grafikon broj 2. Agrarni budžet 2015-2020. (u milrd. RSD)

Izvor: Zakon o budžetu Republike Srbije 2015-2020.

Na osnovu prikazanih podataka na grafikonu broj 2 može se konstatovati da je visina agrarnog budžeta u analiziranom periodu oscilirala, ali da, kada se posmatra njegov iznos u poslednjoj u odnosu na početnu godinu,

⁸¹ Pejanović R, Radović G. (2013): *Agrarni budžet kao faktor ruralnog i regionalnog razvoja Republike Srbije*, XVIII Naučni skup: Regionalni razvoj i demografski tokovi zemalja jugoistočne Evrope, Ekonomski fakultet, Niš, str. 241-252.

uočava se trend rasta. Konkretno, agrarni budžet je u 2020. u odnosu na 2015. godinu povećan za 24%.

**Tabela 6. Mere agrarne politike i struktura agrarnog budžeta 2015-2020.
(u 000 RSD)**

STRUKTURA AGRARNOG BUDŽETA (AB)	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
DIREKTNA PLAĆANJA	18.313.700	16.968.670	18.672.453	17.038.248	19.120.314	18.326.899
Učešće direktnih plaćanja u AB (u %)	40,4	42,0	43,0	38,6	35,0	32,7
MERE RURALNOG RAZVOJA	841.000	1.839.300	2.847.000	2.392.821	4.727.500	6.077.200
Učešće mera ruralnog razvoja u AB (u %)	1,9	4,5	6,5	5,4	8,7	10,8
KREDITNA PODRŠKA	500.000	600.000	670.000	460.000	400.000	300.000
Učešće kreditne podrške u AB (u %)	1,1	1,5	1,5	1,0	0,7	0,5
POSEBNI PODSTICAJI	530.000	232.650	254.850	249.131	230.000	230.000
Učešće posebnih podsticaja u AB (u %)	1,2	0,6	0,6	0,6	0,4	0,4
IPARD PODSTICAJI	-	-	250.000	358.565	1.521.375	983.500
Učešće IPARD podsticaja u AB (u %)	-	-	0,6	0,8	2,8	1,8

Izvor: Uredbe o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju 2015-2020.
Kalukalacija autorke.

U tabeli broj 6 prikazan je kvalitativni aspekt agrarnog budžeta, odnosno struktura mera agrarne politike u periodu 2015-2020. godina. Na osnovu analize predstavljenih podataka može se konstatovati da su set mera činile: direktna

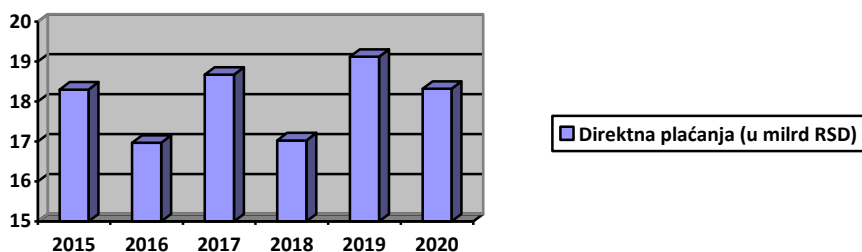
plaćanja, mere ruralnog razvoja, kreditna podrška, posebni podsticaji i IPARD podsticaji. Kao izvori podataka korišćene su uredbe o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju u svom inicijalnom obliku, bez izmena i dopuna tokom godine.

Na osnovu podataka predstavljenih u tabeli broj 6 može se konstatovati da su u strukturi agrarnog budžeta direktna plaćanja imala najveće učešće u 2016. godini, 43%. Od 2016. godine učešće direktnih plaćanja u agrarnom budžetu beleži kontinuirani pad. S druge strane, učešće mera ruralnog razvoja u agrarnom budžetu u posmatranom periodu beleži trend rasta, s neznatnim padom u 2018. godini. Učešće sredstava kreditne podrške u agrarnom budžetu beleži trend pada od 2017. godine, a učešće posebnih podsticaja, takođe, trend pada, ali u celokupnom analiziranom periodu. IPARD podsticaji su sastavni deo agrarnog budžeta od 2017. godine. U nastavku će biti detaljnije prikazana struktura navedenih mera agrarne politike.

4. 2. 1. Direktna plaćanja

Kretanje ukupnog iznosa sredstava agrarnog budžeta usmerenih za direktna plaćanja, pojedinačno po godinama, u analiziranom periodu predstavljen je na grafikonu broj 3. Na osnovu prikazanih podataka može se konstatovati da su iznosi direktnih plaćanja prilično oscilirali, kao i da su u početnoj i poslednjoj godini analiziranog perioda imali skoro isti nivo.

Grafikon broj 3. Direktna plaćanja 2015-2020. (u milrd. RSD)

Izvor: Uredbe o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju 2015-2020.

U tabeli broj 7 su prikazani vrste i iznosi direktnih plaćanja u period 2015-2020. godina.

Tabela 7. Vrste i iznosi direktnih plaćanja 2015-2020. godina (u 000 RSD)

Vrste direktnih plaćanja	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Premije za mleko	3.400.000	3.400.000	3.400.000	3.000.000	3.000.000	3.000.000
Osnovni podsticaji za biljnu proizvodnju	2.720.500	3.525.694	3.861.128	7.874.540	9.341.492	9.797.315
Podsticaji za stočarsku proizvodnju	4.476.200	5.248.782	5.200.000	4.343.208	4.267.322	3.008.084
Podsticaji za tov junadi, jagnjadi, jaradi i svinja	890.000	900.000	1.300.000	1.000.000	1.100.000	1.400.000
Podsticaji za krave dojilje	50.000	20.000	20.000	10.000	20.000	20.000
Podsticaji za košnice pčela	230.000	320.000	400.000	400.000	590.000	600.000
Podsticaji za proizvodnju konzumne ribe	43.000	28.000	25.000	10.000	1.000	1.000
Podsticaji za krave za uzgoj teladi za tov	-	-	604.744	400.000	800.000	500.000
Regresi za troškove skladištenja u javnim skladištima	10.000	500	453	500	500	500
Regres za đubrivo	3.047.000	3.525.694	3.861.128	-	-	-
Regres za gorivo	3.047.000	-	-	-	-	-
Regres za premije poljoprivrednog osiguranja	400.000	-	-	-	-	-
UKUPNO:	18.313.700	16.968.670	18.672.453	17.038.248	19.120.314	18.326.899

Izvor: Uredbe o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju 2015-2020.

Kalulacija autorke.

Na osnovu prikazanih podataka u tabeli broj 7 možemo konstatovati da je struktura direktnih plaćanja u analiziranom periodu bila, uglavnom nepromenjena, uz izuzetak regresa za đubrivo, koji su primenjivani zaključno sa 2017. i regresa za gorivo, koji su poslednji put primenjeni 2015. godine. Regresi za premije poljoprivrednog osiguranja su od 2016. godine svrstani u mere ruralnog razvoja.

Tabela 8. Vrste i iznosi direktnih plaćanja u maksimalnim iznosima 2015-2020.

Vrste direktnih plaćanja	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Premije za mleko (din/litra)	7	7	7	7	7	7
Osn. podst.i za bilj. proizv. (din/hektar)	6.000	2.000	2.000	4.000	5.200	5.200
Podst. za kvalit. priplod. mlečne krave (din/grlu)	25.000	25.000	25.000	25.000	25.000	25.000
Podst. za kvalit.priplod. tovne krave i bikove (din/grlu)	25.000	25.000	25.000	25.000	25.000	40.000
Podst. za kvalit. priplod.ovce i ovnovce, koze i jarčeve (din/grlu)	7.000	7.000	7.000	7.000	7.000	7.000
Podst. za kvalitet. priplod. krmače i nerastove (din/grlu)	7.000	7.000	10.000	10.000	15.000	15.000
Podst. za roditelj. kokoške teškog tipa (din/grlu)	60	60	60	60	60	60
Podst. za roditelj. kokoške lakog tipa (din/grlu)	100	100	100	100	100	100
Podst. za roditelj. čurke (din/grlu)	300	300	300	300	300	300
Podst. za kvalitet. priplod. matice ribe šarana (din/grlu)	500	500	500	500	500	500
Podst. za kvalitet. priplodne matice ribe pastrmke (din/grlu)	300	300	300	300	300	300
Podst. za tov junadi (din/grlu)	10.000	10.000	10.000	10.000	15.000	15.000
Podst. za tov jagnjadi (din/grlu)	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
Podst. za tov jaradi (din/grlu)	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
Podst. za tov svinja (din/grlu)	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Podst. za krave dojilje (din/grlu)	20.000	20.000	20.000	20.000	30.000	40.000
Podst. za košnice pčela (din/košnici)	500	600	720	720	720	720
Podst. za proizvod. konzumne ribe (din/kg)	10	10	10	10	10	10
Podst. za krave za uzg. teladi za tov (din/grlu)	-	-	5.000	10.000	20.000	20.000
Regres za trošk. skladišt. u jav. Sklad. (% od trošk. skladišt.)	40	40	40	40	40	40
Regres za đubivo/ gorivo (din/hektaru)	6.000	2.000	2.000	-	-	-
Regres za trošk. osigur. bilj. proizvod. i život. (% od plać. prem. osig.)	40	-	-	-	-	-

Izvor: Uredbe o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju 2015-2020.

Kalukalacija autorke.

Na osnovu prikazanih podataka u tabeli broj 7 može se konstatovati i da su u strukturi direktnih plaćanja značajno zastupljeni podsticaji za razvoj stočarske proizvodnje. Primera radi ukupno rezervisana sredstva za navedene podsticaje u 2018. godini su iznosila oko 9,2 milijarde dinara, što je činilo oko 1/5 ukupnog agrarnog budžeta Republike Srbije za ovu godinu. Navedeno upućuje na zaključak „da su državni finansijski podsticaji značajan podsticajni činilac razvoja, odnosno da ne predstavljaju uzrok nerazvijenosti stočarstva u Republici Srbiji.“⁸²

Analizom prikazanih podataka u tabeli broj 8 može se konstatovati da su maksimalni iznosi direktnih plaćanja značajno oscilirali u analiziranom periodu. Izuzetak su, odnosno nepromenjene iznose su imale: premije za mleko, podsticaji za kvalitetne priplodne mlečne krave, podsticaji za kvalitetne priplodne ovce i ovnove, koze i jarčeve, podsticaji za roditeljske kokoške teškog, kao i lakog tipa, podsticaji za kvalitetne priplodne matice šarana i pastrmke, podsticaji za tov jagnjadi, jaradi, kao i za tov svinja, podsticaji za proizvodnju konzumne ribe, kao i regresi troškova skladištenja u javnim skladištima.

4. 2. 2. Mere ruralnog razvoja

U tabeli broj 9 prikazani su iznosi i struktura mera ruralnog razvoja u analiziranom periodu 2015-2020. godina. Na osnovu prikazanih podataka može se konstatovati da izdvojeni godišnji iznosi iz sredstava agrarnog budžeta za mere ruralnog razvoja, u analiziranom periodu, beleže trend rasta. Konkretno, ova sredstva su u početnoj, 2015. godini, iznosila „skromnih“ 841 milion dinara, a u 2020. godini bila su oko šest milijardi dinara.

Na osnovu prikazanih podataka u tabeli broj 9 može se konstatovati i da su u celokupnom posmatranom periodu bile prisutne samo sledeće mere: investicije u cilju unapređenja konkurentnosti i dostizanja standarda kvaliteta, podsticaji za održivi ruralni razvoj i podsticaji za unapređenje ruralne ekonomije. Takođe, može se konstatovati da podsticaji za pripremu i sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja nisu bili sastavni deo agrarnog budžeta samo u 2016, a podsticaji za unapređenje sistema kreiranja i prenosa znanja samo u 2015. i 2016. godini.

⁸² Radović G. (2018): *Aktuelne mere agrarne politike kao podrška razvoju stočarstva u Republici Srbiji*, Zbornik radova sa naučnog skupa – Selo i poljoprivreda, Bijeljina, Univerzitet Bijeljina“, Bijeljina, 20-21. septembar 2018, str. 237-248.

Tabela 9. Mere ruralnog razvoja 2015-2020. (u 000 RSD)

Mere ruralnog razvoja	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Investicije u cilju unapređenja konkurentnosti i dostizanja standarda kvaliteta	684.000	1.206.600	2.084.000	1.428.820	3.668.500	4.031.698
Podsticaje za održivi ruralni razvoj	112.000	150.000	163.000	204.000	232.000	504.000
Podsticaje za unapređenje ruralne ekonomije	35.000	35.000	190.000	355.000	405.000	775.000
Podsticaje za pripremu i sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja	10.000	-	10.000	25.000	35.000	10.001
Podsticaje za podršku savetodavnim i stručnim poslovima u poljoprivredi	-	347.700	-	-	-	-
Sredstva za učešće u finansiranju IPARD mera	-	100.000	-	-	-	-
Podsticaje za unapređenje sistema kreiranja i prenosa znanja	-	-	400.000,0	380.000	387.000	756.501
UKUPNO:	841.000	1.839.300	2.847.000	2.392.820	4.727.500	6.077.200

Izvor: Uredbe o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju 2015-2020.

Kalukalacija autorke.

Potrebno je naglasiti da su mere ruralnog razvoja, i pored značajnog rasta u apsolutnom iznosu, posmatrano u relativnom iznosu, u 2020. godini činile svega oko 10% agrarnog budžeta. To je nedovoljno za sve aspekte i potrebe za adekvatnim ruralnim razvojem u Republici Srbiji. U nastavku će biti predstavljena struktura pojedinih mera ruralnog razvoja u analiziranom periodu.

**Tabela 10. Investicije u poljoprivredu u cilju unapređenja konkurentnosti
(u 000 RSD)**

Vrsta podsticaja	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Investicije u poljoprivrednu proizvodnju	601.500	664.100	1.460.500	1.180.000	2.970.000	2.788.198
-podsticaji za podizanje višegodišnjih zasada voćaka, vinove loze i hmelja	150.000	150.000	150.000	180.000	250.000	438.198
- podrška za unapređenje primarne poljoprivredne proizvodnje	451.500	514.100	1.310.500	1.000.000	2.720.000	2.350.000
(a) podrška za nabavku novih mašina i opreme, za unapređenje primarne biljne i stočarske proizvodnje	-	-	600.000	800.000	2.220.000	1.600.000
(b) podrška za nabavku novih traktora	-	-	210.500	-	-	500.000
(c) podrška investicijama za izgradnju i opremanje objekata	-	-	500.000	200.000	500.000	250.000
Investicije u preradu polj.proizvoda i marketing	82.500	92.500	173.500	98.821	98.500	543.500
-podrška unapređenju kvaliteta vina i rakije	2.000	2.000	3.000	3.000	3.000	3.000
-kontrolne markice za polj-prehrambene proizvode i evidencione markice za vino	500	500	500	321	500	500
-nabavka opreme u sektoru mesa, mleka, voća, povrća i grožđa	80.000	90.000	170.000	95.500	95.000	540.000
Regesi za premija osiguranja useva, plodova, višegodišnjih zasada, rasadnika i životinja	-	450.000	450.000	150.000	600.000	700.000
UKUPNO:	684.000	1.206.600	2.084.000	1.428.821	3.668.500	4.031.698

Izvor: Uredbe o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju 2015-2020.

Kalkulacija autorke.

U tabeli broj 10 su predstavljena je mera - investicije u poljoprivredu u cilju unapređenja konkurentnosti i dostizanja standarda kvaliteta. Od 2020. godine, ova mera je promenila naziv u investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava. Na osnovu prikazanih podataka može se konstatovati da su izdvojena sredstva agrarnog budžeta za ovu namenu imala trend rasta u posmatranom periodu. Konkretno, sredstva za ovu meru su

iznosila u 2015. godini samo 684 miliona dinara, a u 2020. su iznosila oko četiri milijarde dinara. Kada se posmatra struktura podmera, zapaža se da su dominantno učešće imale investicije u poljoprivrednu proizvodnju, a znatno skromnije investicije u preradu poljoprivrednih proizvoda i marketing. Svakako da je u narednom periodu potrebno povećati učešće ove podmere, jer je prerada poljoprivrednih proizvoda neophodan uslov za ostvarivanje profitabilnosti poljoprivredne proizvodnje poljoprivrednih gazdinstava.

Tabela 11. Podsticaji za održivi ruralni razvoj (u 000 RSD)

Vrste podsticaja	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Organska proizvodnja	92.000	92.000	90.000	110.000	108.000	350.000
-organska biljna proizvodnja			30.000	40.000	8.000	150.000
-organska stoč. proizvodnja			60.000	70.000	100.000	200.000
Očuvanje biljnih i životinjskih genetičkih resursa	20.000	58.000	65.000	94.000	124.000	154.000
-za očuvanje biljnih genetičkih resursa	5.000	5.000	5.000	2.000	2.000	2.000
-za očuvanje životinjskih genetičkih resursa	15.000	53.000	58.000	90.000	120.000	150.000
-za očuvanje životinjskih genetičkih resursa u banci gena	-	-	2.000	2.000	2.000	2.000
Podrška agroekološkim merama, dobroj polj. praksi i drugim politikama zaštite i očuvanja životne sredine	-	-	8.000	-	-	-
UKUPNO:	112.000	150.000	163.000	204.000	232.000	504.000

Izvor: Uredbe o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju 2015-2020.

Kalukalacija autorke.

Ukupni iznosi podsticaja za održivi ruralni razvoj imaju trend rasta u analiziranom periodu. Konkretno, porasli su u 2020. godini za 4,5 puta u odnosu na početnu, 2015. godinu. Kada se posmatra njihova struktura, zapaža se da najveće učešće imaju podsticaji za organsku poljoprivrednu proizvodnju. Imajući u vidu raspoložive resurse u Republici Srbiji za ovu proizvodnju, kao i sve izraženiju tražnju za organskim poljoprivrednim proizvodima na svetskom

tržištu, smatramo da bi izdvajanja za razvoj organske i biljne i stočarske proizvodnje trebalo da budu i znatno veća u narednom periodu.

Tabela 12. Podsticaji za unapređenje ruralne ekonomije 2015-2020. (u 000 RSD)

Vrste podsticaja	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Unapređenje ekonomskih aktivnosti na selu kroz podršku nepoljoprivrednim aktivnostima	15.000	15.000	20.000	60.000	110.000	150.000
Ekonomske aktivnosti u smislu dodavanja vrednosti polj proizvodima	10.000	10.000	50.000	95.000	95.000	25.000
Unapređenje obuka u oblasti ruralnog razvoja	10.000	10.000	-	-	-	-
Podrška mladima u ruralnim područjima	-	-	120.000	200.000	200.000	600.000
UKUPNO:	35.000	35.000	190.000	355.000	405.000	775.000

Izvor: Uredbe o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju 2015-2020. Kalukalacija autorke.

U tabeli broj 12 prikazani su ukupni iznosi i struktura podsticaja za unapređenje ruralne ekonomije u Republici Srbiji u periodu 2015-2020. godina. Ukupan iznos ovih podsticaja beleži trend rasta u posmatranom periodu, i to sa početnih 35 miliona dinara na čak 775 miliona dinara u 2020. godini.

U strukturi mera za unapređenje ruralne ekonomije najznačajnije učešće imaju podsticaji za razvoj nepoljoprivrednih delatnosti, posebno ruralnog turizma. Takođe, sve je značajnije učešće podmere - podrška mladima u ruralnim područjima. Ova mera se odnosi na mlade u životnoj dobi do 40 godina i primenjuje se, kako na republičkom, tako i na pokrajinskom nivou, a sve u cilju zadržavanja mladih u ruralnim područjima i smanjivanj depopulacije ovih područja. Ekonomske aktivnosti u smislu dodavanja vrednosti poljoprivrednim

proizvodima, obuhvataju uvođenje i sertifikaciju sistema bezbednosti i kvaliteta hrane, organskih proizvoda, kao i proizvoda sa oznakom geografskog porekla. Takođe, i ova mera se primenjuje paralelno, odnosno finansira se i iz budžeta Republike Srbije, kao i iz budžeta AP Vojvodine.

Tabela 13. Ostali podsticaji za napređenje ruralne ekonomije (u 000 RSD)

Vrsta podsticaja	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Podsticaji za pripremu i sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja	-	-	10.000	25.000	35.000	10.001
-priprema lokalnih strategija ruralnog razvoja	-	-	6.000	25.000	34.000	10.000
-sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja	-	-	4.000	-	1.000	1
Podsticaji za unapređenje sistema kreiranja i prenosa znanja	-	-	400.000	380.000	387.000	756.501
-razvoj tehničko-tehnoloških, primenjenih, razvojnih i inovativnih projekata u poljoprivredi i ruralnom razvoju	-	-	60.000	40.000	40.000	230.000
-podrška pružanju saveta i informacija poljoprivrednim subjektima	-	-	340.000	340.000	347.000	526.501
UKUPNO:	-	-	410.000	405.000	422.000	766.502

Izvor: Uredbe o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju 2015-2020.
Kalukalacija autorke.

Ostali podsticaji za unapređenje ruralne ekonomije u periodu 2015-2020. prikazani su u tabeli broj 13. U njihovoj strukturi se nalaze podsticaji za pripremu i sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja, kao i podsticaji za unapređenje sistema kreiranja i prenosa znanja. Takođe, i kod ove vrste podsticaja ukupni iznosi imaju trend rasta. Konkretno, u 2020. godini je zabeležen rast za 87% u odnosu na početnu 2017. godinu.

4.2.3. Kreditna podrška poljoprivredi

Kreditna podrška poljoprivredi je mera agrarne politike koja se u Republici Srbiji sprovodi od 2004. godine u cilju pomoći poljoprivrednim gazdinstvima da pristupe kreditnom tržištu, odnosno izgrade „kreditnu istoriju“. Suština mere je da se putem subvencija iz agrarnog budžeta omogućava niža kamatna stopa na kredite koje poljoprivrednim gazdinstvima odobravaju poslovne banke.

Tabela 14. Kreditna podrška u poljoprivredi 2015-2020. (u 000 RSD)

Kreditna podrška u poljoprivredi	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Iznos	500.000	600.000	670.000	460.000	400.000	300.000

Izvor: Uredbe o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju 2015-2020.

Kalukalacija autorke.

Na osnovu podataka prikazanih u tabeli broj 14 može se konstatovati da je učešće ukupnog iznosa kreditne podrške zabeležilo trend pada u posmatranom periodu. To se može tumačiti i kao smanjenje potrebe za ovom merom, jer je u prethodnom periodu većina poljoprivrednih gazdinstava “izgradila” svoju “kreditnu istoriju“. Stava smo da je za potrebe finansiranja poljoprivrede pod povoljnim, beneficiranim uslovima, kakvi su potrebni većini porodičnih poljoprivrednih gazdinstava, koja imaju malu ekonomsku snagu, a koja preovlađuju u strukturi ukupnog broja poljoprivrednih gazdinstava, potrebno da se u Republici Srbiji osnuje posebna specijalizovana finansijska institucija – “specijalizovana poljoprivredna banka”.⁸³

⁸³ Radović G. (2014): *Finansiranje poljoprivrede u Republici Srbiji*, Zadužbina Andrejević, Beograd; Radović G, Pejanović R. (2016): *Finansiranje poljoprivrede u Srbiji: Potencijalni model Specijalizovane poljoprivredne banke*, Naučno skup: Stanje i perspektive agroprivrede i

4.2.4. Posebni podsticaji

Vrste i iznosi posebnih podsticaja u poljoprivredi u periodu 2015-2020. u Republici Srbiji prikazani su u tabeli broj 15.

Tabela 15. Posebni podsticaji u poljoprivredi 2015-2020. (u 000 RSD)

Posebni podsticaji	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Posebni podsticaji za sprovođenje odgajivačkih programa radi ostvarivanja odgajivačkih ciljeva u stočarstvu	130.000	130.000	130.000	140.000	145.000	150.000
Podsticaji za promotivne aktivnosti u poljoprivredi i ruralnom razvoju	-	-	10.000	10.000	10.000	10.000
Podsticaji za podršku savetodavnim i stručnim poslovima u poljoprivredi	300.000	-	-	-	-	-
Podsticaji za sprovođenje naučnoistraživačkih, razvojnih i inovativnih projekata u poljoprivredi	80.000	80.000	-	-	-	-
Podsticaji za proizvodnju sadnog materijala i sertifikaciju i klonsku selekciju	20.000	22.650	114.850	99.131	75.000	70.000
UKUPNO:	530.000	232.650	254.850	249.131	230.000	230.000

*Izvor: Uredbe o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju 2015-2020.
Kalukalacija autorke.*

Analizom prikazanih podataka u tabeli broj 15 možemo konstatovati da je ukupan godišnji iznos sredstava za posebne podsticaje u poljoprivredi, u analiziranom periodu, zabeležio značajan pad. Konkretno iznos sredstava iz agrarnog budžeta u 2020. godini manji je za više od 50% u odnosu na iznos izdvojen za ove namene iz agrarnog budžeta u 2015. godini. Kada su u pitanju pojedine podmere, njihova struktura se prilično menjala u posmatranom periodu. Kontinuirano su bili prisutni samo posebni podsticaji za sprovođenje odgajivačkih programa radi ostvarivanja odgajivačkih ciljeva u stočarstvu, kao i podsticaji za proizvodnju sadnog materijala i i sertifikaciju, kao i za klonsku selekciju.

4.2.5. IPARD podsticaji

IPARD podsticaji su sastavni deo agrarnog budžeta u Republici Srbiji od 2017, odnosno 2018. godine, kada su raspisani prvi konkursi iz IPARD 2 programa.

Tabela 16. IPARD podsticaji u poljoprivredi 2015-2020. (u 000 RSD)

IPARD podsticaji	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Mera 1 – prvi javni poziv	-	-	-	-	171.005,553	77.121,453
Mera 1 – drugi javni poziv	-	-	-	-	138.940,474	27.581,058
Mera 1 – treći javni poziv	-	-	-	-	430.658,441	255.048,157
Mera 1 – četvrti javni poziv	-	-	-	-	-	302.658,180
Mera 3 – prvi javni poziv	-	-	-	-	219.624,526	54.554,528
Mera 3 – drugi javni poziv	-	-	-	-	561.146,006	47.641,272
Mera 7 – prvi javni poziv	-	-	-	-	-	218.895,353
UKUPNO:	-	-	250.000	358.565	1.521.375	983.500

Izvor: Uredbe o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju 2015-2020.

Kalukalacija autorke.

Na osnovu prikazanih podataka u tabeli broj 16, mogu se zapaziti osilacije u ukupnom iznosu IPARD podsticaja u posmatranom periodu, kao i njihova karakteristična struktura u skladu sa akreditovanim merama IPARD 2 programa u Republici Srbiji, u poslednje dve godine analiziranog perioda.

5. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Na osnovu realizovanog istraživanja i analize u ovom poglavlju knjige mogu se dati osnovne karakteristike agrarnog budžeta i agrarne politike kao osnovnih „poluga“ finansiranja i razvoja poljoprivrede i ruralnog razvoja u prethodnom i u aktuelnom periodu u Republici Srbiji.

Agrarni budžet je sastavni deo državnog budžeta od 1996. godine i zamišljen je kao siguran i trajan izvor finansiranja ove veoma značajne privredne delatnosti u Republici Srbiji. Poljoprivreda je značajna sa više aspekata. Sa aspekta radnog angažovanja stanovnika ruralnih područja, sa aspekta učešće u bruto dodatnoj vrednosti, kao i sa aspekta obezbeđenja prehrambene sigurnosti stanovništva. U prvim godinama tranzicionog perioda, 90-ih godina XX veka, upravo u cilju obezbeđenja prehrambene sigurnosti stanovništva, a zbog veoma nepovoljne političke situacije, u Srbiji je vođena politika depresiranih cena. To je dovelo do pada akumulativne sposobnosti, pa i do potpune devastacije mnogih poljoprivrednih subjekata. U tim godinama poljoprivreda se finansirala pod privilegovanim uslovima iz primarne emisije Centralne banke. Međutim, beneficirani krediti su ukunuti Programom rekonstrukcije monetarnog sistema u januaru 1994. godine, zbog problema u njihovoj naplati, kao i uz „optužbu“ da su upravo oni inicirali hiperinflaciju koja je u Srbiji zabeležena tokom 1992 i 1993. godine. Dakle, zbog svega navedenog, formiran je 1996. godine agrarni budžet, kao centralni finansijski instrument za finansiranje i razvoj poljoprivrede i ruralnog razvoja u Republici Srbiji.

Kada se analizira kvantitativni aspekt agrarnog budžeta, zapaža se njegovo minorno učešće u ukupnom državnom budžetu. To je bio slučaj i u prethodnih nekoliko godina, kada je zakonski bilo definisano da učešće agrarnog u ukupnom državnom budžetu ne može biti manje od 5%. U periodu od 25 godina koji je analiziran u ovom poglavlju knjige, odnosno u celokupnom dosadašnjem periodu postojanja agrarnog budžeta kao instrumenta za finansiranje agrara i ruralnog razvoja u Srbiji, njegovo učešće u ukupnom državnom budžetu, pojedinačno po godinama, kao i prosečno učešće, bilo je manje od učešće poljoprivrede u stvaranju bruto dodate vrednosti.

Zbog nemogućnosti da se iz agrarnog budžeta pokriju svi neophodno rashodi u tekućoj poljoprivrednoj proizvodnji, kao i zbog nedostatka kvalitetnih izvora finansiranja za razvojne potrebe agrara, koji bi bili raspoloživi na dugi rok i uz nisku kamatnu stopu, smatramo da je potrebno da se definišu i inovativni

modaliteti finansiranja poljoprivrede u Republici Srbiji. U tu svrhu bilo bi značajno da se osnuje specijalizovana finansijska institucija – „specijalizovana poljoprivredna banka“ čiji bi prioritetni zadaci trebalo da budu da finansira tekuće potrebe agrara pod beneficiranim kamatama, a razvojne programe i na duži kreditni period, preko 10 godina.

Mere agrarne politike na početku i u toku tranzicionog periodu u Republici Srbiji su naglo menjane. Početkom XXI veka agrarna politika se u veoma kratkom vremenskom periodu transformisala iz protekcionističkog u liberalni koncept, što je imalo negativne posledice po razvoj poljoprivrede. Tek po usvajanju Zakona o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju u 2013. godine, prvi put su u Srbiji normativno definisane mere agrarne politike za duži vremenski period.

Kada se analizira kvalitativni aspekt agrarnog budžeta, može se zapaziti dominantno i kontinuirano učešće premija za mleko. Ova mera je prisutna u agrarnom budžetu od njegovog osnivanja, od 1996. godine, i ima pretežno socijalnu dimenziju, jer se isplaćuje u malom iznosu velikom broju poljoprivrednih gazdinstava. U narednom periodu potrebne je da se u agrarnom budžetu poveća učešće, odnosno iznosi sredstava za ruralni razvoj. Konkretno, potrebno je da se poveća učešće investicija u preradu i marketing poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, u razvoj biljne i stočarske organske proizvodnje, kao i mera ruralnog razvoja u smislu konkretnog poboljšanja uslova života u ruralnim područjima. Potrebno je i da se povećaju podsticaji za diverzifikaciju aktivnosti u ruralnim područjima, posebno za razvoj ruralnog turizma, koji može da bude generator razvoja ruralnih ekonomija u Republici Srbiji.

Poljoprivredni subjekti u Republici Srbiji od 2018. godine imaju mogućnost da konkurišu i za IPARD podsticaje. Međutim, oni su prevashodno namenjeni ekonomski snažnijim poljoprivrednim gazdinstvima, dok agrarni budžet i dalje ostaje osnovni izvor finansiranja manjih, odnosno ekonomski slabijih poljoprivrednih gazdinstava, koja i preovlađuju u ukupnoj strukturi.

6. LITERATURA

1. Bogdanov N. (2007): Mala ruralna domaćinstva u Srbiji i ruralna nepoljoprivredna ekonomija, MPŠV RS, UNDP, Beograd.
2. Bogdanov N, Babović M. (2014): *Radna snaga i diverzifikacija prihodna na poljoprivrednim gazdinstvima u Srbiji - stanje i izazovi za politiku ruralnog razvoja*, Republički zavod za statistiku, Beograd.
3. Božić D, Bogdanov N, Ševarlić M. (2011): *Ekonomika poljoprivrede*, Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu.
4. Nacionalni program za poljoprivredu za period 2018-2020, Službeni glasnik Republike Srbije br. 120/2017.

5. Nacionalni program za ruralni razvoja za period 2018-2020, Službeni glasnik Republike Srbije br. 120/2017.
6. Pejanović R. (2007): *Stranputice i putevi naše agrarne politike*, Savremeni farmer, Br. 8, str. 7-24.
7. Pejanović R, Njegovan Z. (2009): *Preduzetništvo i (agro)privreda*, Poljoprivredni fakultet, Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Univerzitet u Novom Sadu.
8. Pejanović R, Radović G, Tomaš M, Maksimović G, Krajinović G, Jelić V. (2010): *Agricultura budget as a form of financing agriculture in the Republic of Serbia*, Contemporary agriculture, Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Volumen 59, No 1-2/2010, str. 206-2013.
9. Pejanović R, Radović G. (2011): *Agrarna politika u Republici Srbiji u periodu tranzicije*, Ekonomija teorija i praksa, Vol. 4, Br. 1/2011, str. 29-38.
10. Pejanović R, Njegovan Z. (2011): *Principi ekonomije i agrarne politike za studente smera organske proizvodnje*, Poljoprivredni fakultet, Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Univerzitet u Novom Sadu.
11. Pejanović R, Radović G. (2013): *Agrarni budžet kao faktor ruralnog i regionalnog razvoja Republike Srbije*, XVIII Naučni skup: Regionalni razvoj i demografski tokovi zemalja jugoistočne Evrope, Ekonomski fakultet, Niš, str. 241-252.
12. Pejanović R. (2013): *Ogledi iz agrarne i ruralne ekonomije*, Poljoprivredni fakultet, Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Univerzitet u Novom Sadu.
13. Radović G. (2009): *Modaliteti finansiranja agrara u tranzicionom periodu*, Magistarska teza, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu.
14. Radović G. (2011): *Model tranzicije slovenačke poljoprivrede*, Škola biznisa, Br. 1/2011, str. 101-113.
15. Radović G. (2014): *Finansiranje poljoprivrede u Republici Srbiji*, Zadužbina Andrejević, Beograd.
16. Radović G. (2015): *Modaliteti finansiranja ruralnog turizma u Republici Srbiji*, Doktorska disertacija, Poljoprivredni fakultet, Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Univerzitet u Novom Sadu.
17. Radović G, Pejanović R. (2016): *Finansiranje poljoprivrede u Srbiji: Potencijalni model Specijalizovane poljoprivredne banke*, Naučno skup: Stanje i perspektive agroprivrede i sela u Srbiji, Naučno društvo ekonomista Srbije, Akademija ekonomskih nauka i Ekonomski fakultet u Beogradu, Beograd, 23. 4. 2016. godine; str. 237-252.
18. Radović G. (2018): *Aktuelne mere agrarne politike kao podrška razvoju stočarstva u Republici Srbiji*, Zbornik radova sa naučnog skupa – Selo i poljoprivreda, Bijeljina, Univerzitet Bijeljina“, Bijeljina, 20-21. septembar 2018, str. 237-248.
19. Radović G. (2020): *Analiza agrarne politike u Srbiji s kraja 20. i početka 21. veka sa aspekta finansiranja*, Zbornik Matice srpske za društvene nauke, br. 175 (3/2020), str. 361-372.
20. Republički zavod za statistiku, Beograd, www.stat.gov.rs.

21. Sinđić V. (2007): *Dinar za razvoj, poslovanje, konkurentnost*, Poljoprivreda, str. 21.
22. Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014-2024, Službeni glasnik Republike Srbije br. 85/2014.
23. Uredba o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju u 2015. godini. Službeni glasnik Republike Srbije br.19/2015.
24. Uredba o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju u 2016. godini. Službeni glasnik Republike Srbije br. 8/2016.
25. Uredba o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju u 2017. godini. Službeni glasnik Republike Srbije br. 8/2017.
26. Uredba o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju u 2018. godini. Službeni glasnik Republike Srbije br. 18/2018.
27. Uredba o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju u 2019. godini. Službeni glasnik Republike Srbije br. 3/2019,12/2019.
28. Uredba o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju u 2020. godini. Službeni glasnik Republike Srbije br. 1/2020.
29. Van Berkum, S, Bogdanov N. (2012): *Serbia on the Road to EU Accession: Consequences for Agricultural Policy and the Agrifood Chain*, CABI International, Oxfordshire, UK.
30. Vasiljević Z, Ševarlić M. (2003): *Agrarni budžet kao ekonomski instrument u tranziciji agropriorede Srbije*, Zbornik radova:Institucionalne reforme i tranzicija agropriorede u Republici Srbiji - Knjiga 2, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
31. Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju, Službeni glasnik Republike Srbije br. 41/2009, 10/2013 – dr. zakon i 101/2016.
32. Zakon o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju, Službeni glasnik Republike Srbije br. 10/2013, 142/2014, 103/2015, 101/2016.
33. Zakon o budžetu Republike Srbije za 2015. godinu, Službeni glasnik RS br. 142/2014.
34. Zakon o budžetu Republike Srbije za 2016. godinu, Službeni glasnik RS br. 103/2015.
35. Zakon o budžetu Republike Srbije za 2017. godinu, Službeni glasnik RS br. 99/2016.
36. Zakon o budžetu Republike Srbije za 2018. godinu, Službeni glasnik RS br. 113/2017.
37. Zakon o budžetu Republike Srbije za 2019. godinu, Službeni glasnik RS br. 95/2018.
38. Zakon o budžetu Republike Srbije za 2020. godinu, Službeni glasnik RS br. 84/2019.

Doc. Dr. Gordana Radović, Director

“Dnevnik Poljoprivredik” Publishing Company, 21000 Novi Sad, Serbia

AGRICULTURAL BUDGET AND AGRICULTURAL POLICY IN THE FUNCTION OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT AND RURAL DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF SERBIA

The research and analysis in this chapter of the book provide an overview of the basic characteristics of the agricultural budget and agricultural policy as the basic "levers" of financing and development of agriculture, as well as rural development in the previous and current period in the Republic of Serbia. The agrarian budget has been an integral part of the state budget since 1996 and is conceived as a secure and permanent source of financing for this very important economic activity in the Republic of Serbia. Agriculture is important from several aspects: from the aspect of employment of the inhabitants of rural areas; from the aspect of participation in gross value added; as well as from the aspect of ensuring food security of the population. When analyzing the quantitative aspect of the agrarian budget, its minor share in the total state budget is noticed. In the period of 25 years analysed in this chapter of the book, i.e. in the entire period of existence of the agrarian budget as an instrument for financing agriculture and rural development in Serbia, its share in the total state budget, individually by years, as well as average participation, was less than the share of agriculture in the creation of gross value added. Due to the impossibility to cover all the necessary expenditures in current agricultural production from the agrarian budget, as well as due to the lack of quality sources of financing for agricultural development needs, which would be available in the long run and with a low interest rate, we believe it is necessary to define innovative modalities of agrarian financing in the Republic of Serbia. For that purpose, it would be important to establish a specialized financial institution - a "specialized agricultural bank" whose priority tasks should be to finance the current needs of farmers and development programs for a longer credit period, over 10 years. We notice that milk premiums have a dominant and continuous share in the agrarian budget, in the entire analysed period. This incentive has a predominantly social dimension, as it is paid in small amounts to a large number of agricultural holdings. In the forthcoming period, it is necessary to increase the share in the agrarian budget, i.e. the amount of funds for rural development. In particular, it is necessary to increase the share of investments in the processing and marketing of agro-food products, in the development of plant and livestock organic production, as well as rural development measures in terms of concrete improvement of living conditions in rural areas. It is also necessary to increase incentives for diversification of activities in rural areas, especially for the development of rural tourism, which can be a generator of development of rural economies in the Republic of Serbia.

Key words: agrarian budget, agrarian policy, development, agriculture, rural development, Republic of Serbia.

Doc. dr Gordana Radović, biografija

**Doc. dr Gordana Radović,
naučni saradnik, direktor „Dnevnik-
Poljoprivrednik“ A.D. Novi Sad**

Doc dr. Gordana Đ. Radović rođena je u Novom Sadu, gde i danas živi i radi. Doktor je ekonomskih i agroekonomskih nauka. U naučno-istraživačkom radu dominantno se bavi problemima u finansiranju poljoprivrede i ruralnog razvoja, kao i u razvoju osiguranja poljoprivrede u Srbiji. Rezultat njenog dosadašnjeg naučno-istraživačkog rada je oko 70 naučnih i preglednih radova, kao i knjiga „Finansiranje poljoprivrede u Republici Srbiji“, koju je objavila 2014. godine. Učestvovala je na preko 30 domaćih i međunarodnih naučnih skupova i bila je izlagač i uvodničar na privrednim skupova čija je tematika bila vezana za osiguranje i finansiranje poljoprivrede i ruralnog razvoja, odnosno ruralnog turizma, kao i razvoja ženskog preduzetništva u agrobiznisu.

Gordana Đ. Radović stekla je naučno zvanje – naučni saradnik u oblasti društvenih nauka – ekonomija, Odlukom Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. U nastavno zvanje – docenta izabrane je Odlukom Senata Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu.

Gordana Đ. Radović je prvi izabrani vanredni član Naučnog društva ekonomista Srbije, od kako je ovo zvanje ustanovljeno. Član je Naučnog društva agrarnih ekonomista Balkana, Razvojne akademije poljoprivrede Srbije, Saveza ekonomista Vojvodine, Društva ekonomista Novog Sada i Društva ekonomista Beograda. Gordana Đ. Radović zaposlena je od jula 1994. godine u novinsko-izdavačkom preduzeću „Dnevnik-Poljoprivrednik“ AD Novi Sad, gde od 2000. godine obavlja poslove direktora. U toku njenog mandata preduzeće kontinuirano beleži pozitivne poslovne rezultate, a dobitnik je više uglednih privrednih i društvenih priznanja.

Gordana Đ. Radović je aktivna i u asocijacijama privrednika. Član je Unije poslodavaca Vojvodine i Unije poslodavaca Srbije, član je Pokrajinskog socijalno-ekonomskog saveta i zamenik člana Republičkog socijalno-ekonomskog saveta.